



JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Emma Koppe-Flodin

Har rätt blivit rätt?

- En analys av Högsta domstolens avgörande i Girjasdomen

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på juristprogrammet

15 högskolepoäng

Handledare: Per Nilsén

Termin: Hösttermin 2022

Innehåll

ABSTRACT	1
SAMMANFATTNING.....	2
FÖRKORTNINGAR	3
1 INLEDNING.....	4
1.1 Bakgrund och problemformulering.....	4
1.2 Syfte och frågeställning	5
1.3 Metod och teori.....	5
1.3.1 Rättshistorisk metod.....	6
1.3.2 Rättsdogmatisk metod.....	7
1.3.3 Diskursanalys och diskursteori.....	7
1.4 Material.....	10
1.5 Tidigare forskning	10
1.6 Avgränsningar	11
1.7 Den rättsvetenskapliga relevansen	12
1.8 Etiska överväganden	12
1.9 Disposition.....	13
2 HISTORISK UTVECKLING AV SAMERS RÄTTIGHETER ...	14
3 GÄLLANDE RÄTT	18
4 GIRJASDOMEN.....	20
4.1 Domen	20
4.2 Diskursanalys	21
4.2.1 Behovet av en friare bedömning.....	21
4.2.2 Den goda lagstiftningen	24
5 SLUTSATSER OCH DISKUSSION	27
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING.....	29

Abstract

In this essay, I examine the discourses that the Supreme Court uses for its argumentation in the so-called Girjas case. I use discourse analysis and theory, as well as a legal historical review of the development of Sami rights, to examine the reasoning behind the judgment. In the analysis, I find two major discourses the court uses to build its argumentation. I have chosen to call the first discourse "a freer assessment". The discourse is based on an understanding that, on behalf of the Sami village, a freer assessment of both the burden of proof and proof requirements, but also applicable rights, is required. I call the second discourse "the benevolent legislation". Although the court states that greater consideration is required, a large part of the argument is still based on an understanding of the legislation concerning the Sami people throughout history as having been protective, good even.

Sammanfattning

I denna uppsats undersöker jag de diskurser som Högsta domstolen använder för sin argumentation i den så kallade Girjasdomen. Med hjälp av diskursanalys och teori, samt en rättshistorisk genomgång av utvecklingen av samers rättigheter tar jag mig an domskälen. I analysen finner jag två större diskurser domstolen använder för att bygga upp sin argumentation. Den första diskursen har jag valt att kalla för ”en friare bedömning”. Diskursen bygger på en förståelse att det för samebyns räkning krävs en friare bedömning av både bevisbörda och beviskrav men också gällande rätt. Den andra diskursen kallar jag för ”den goda lagstiftningen”. Trots att domstolen konstaterar att det krävs ett större hänsynstagande till samebyn som part i målet, bygger en stor del av argumentationen på ett synsätt där lagstiftningen rörande samer genom historien ses som beskyddande, till och med god.

Förkortningar

EU	Europeiska unionen
HD	Högsta domstolen
Jfr.	Jämför
Kap.	Kapitel
NJA	Nytt juridiskt arkiv
Prop.	Proposition
RF	Regeringsformen
RNL	Rennäringslag
SFS	Svensk författningssamling
SOU	Statens Offentliga Utredningar

1 Inledning

1.1 Bakgrund och problemformulering

Under min uppväxt har min mamma pratat mycket om sin morfar, som var en mycket bitter man eftersom hans halvbröder tagit hans renar från honom. Rennarna hade min gammelmorfar och hans bröder haft på bete tillsammans eftersom en av bröderna behövde jobba på annan ort med annat än rennäring. Denna lott föll på min gammelmorfar. Att rennäringen inte alltid är lönsam och har svårt att klara sig på en konkurrensfri marknad uppmärksammades av lagstiftaren inför stiftandet av den nya rennärlagen.¹ Efter att ha tagit hand om min gammelmorfars renar i flera år, slutade halvbröderna erkänna att min morfar faktiskt ägde renar i deras flock. Jag kan föreställa mig att det var ett hårt slag för min gammelmorfar, inte enbart på grund av ekonomiska skäl eller det faktum att han blivit bestulen på egendom eller blivit sviken av familj, men också på grund av en förlorad identitet.

Traditionellt ses samerna som en renskötare på fjället, men det är endast en bråkdel av alla samer som ägnar sig åt rennäring.² Det finns andra traditionella samiska näringar, som jakt, fiske och olika typer av hantverk som typiskt sett inte skyddats av lagstiftningen.

Något som Högsta domstolen, HD, har konstaterat vara traditionella samiska näringar är, utöver rennäring, jakt och fiske. I början av 2020 skapade den så kallade Girjasdomen rubriker. Det var en domstolsprocess som pågått i över tio år och äntligen blivit slutgiltigt avgjord i högsta instans. Det som kanske var ännu mer uppseendeväckande än tiden processen tog, var att domstolen valde att helt gå på Girjas samebys linje och erkänna dennas exklusiva rätt att bestämma över upplåtelsen av jakt och fiske.

¹ Se Prop. 1971:51, s. 112.

² Se Sametinget.

När gällande rätt är oklar och ett mål måste avgöras i HD uppstår frågan om vilka andra faktorer än skriven lagtext som kan komma att spela en roll i målet. Att undersöka domstolens argumentation kan därför vara ett sätt att närma sig en rättsutveckling som vi ännu kanske bara kan förnimma.

1.2 Syfte och frågeställning

Syftet med denna uppsats är att undersöka utvecklingen av samers rättigheter och se hur den så kallade Girjasdomen förhåller sig till den historiska utvecklingen.

Syftet besvaras med följande huvudfrågeställning och tillhörande underfrågeställningar:

- Hur förhåller sig domstolens argumentation till den historieskrivning som finns angående samers rättigheter?
 - Hur har samers rättigheter historiskt utvecklats i förhållande till markrättigheter?
 - Vad är gällande rätt i förhållande till samers markrätt?
 - Vilka diskurser kring samiska markrättigheter bygger Högsta domstolens argumentation på?

1.3 Metod och teori

Till följd av mina frågeställningars utformning har det inte funnits någon ansats i denna uppsats att förklara vad HD:s dom kommer att innebära för samers möjlighet att hävda markrätt i framtiden. Därför har jag inte enbart baserat min undersökning på en rättsdogmatisk metod utan har även sökt metoder inom samhällsvetenskapen.

För att besvara mina frågeställningar har jag använt mig av tre olika metoder. För genomgången av den rättsliga utvecklingen har jag använt rättshistorisk

metod, för att undersöka gällande rätt har jag använt rättsdogmatisk metod och för att undersöka domstolens argumentation har jag använt diskursanalys.

1.3.1 Rättshistorisk metod

Behovet av en rättshistorisk metod såväl som ett rättshistoriskt perspektiv kommer av att förhållandet mellan samerna och staten sträcker sig flera århundraden tillbaka. Det behövs alltså en historisk ingång både för att kunna undersöka gällande rätt men även för att kunna se till andra aspekter av lagen och praxis.

Min förståelse av vad en bra rättshistorisk genomgång behöver utgår från rättshistorikern Wilfred Prest. Han menar att det finns en förtjänst i att som jurist se till historiska skeenden för att förstå och analysera legala fenomen. Risken blir annars att vissa legala aspekter missförstås eftersom man inte har förstått i vilket sammanhang de uppkommit.³ Girjasdomen är en del av den historiska utvecklingen av samers markrättigheter som bör undersökas som ett historiskt skeende. Rättshistorikern använder gällande rätt och sätter in den i ett historiskt sammanhang för att utröna hur rättsutvecklingen har sett ut.⁴

I den rättshistoriska genomgången nedan har jag skrivit om samiska rättigheter generellt, inte enbart Girjas sameby.

Historiegenomgången bygger på olika forskares verk samt traditionella rättskällor, då det har skrivits i mindre utsträckning kring modernare rättskällor. Dessa presenteras närmare under rubriken ”material”.

Två av forskarna vars verk jag använder i den rättshistoriska genomgången är inte ”neutrala” inför förhållandet mellan samer och staten. Exempelvis heter historikern Lennart Lundmarks verk *Stulet land* och historikern Lars Rumar har i sin bok *Historien och Härjedalsdomen: en kritisk analys* uttryckt kritik mot den orättvisa han såg i placeringen av bevisbördan.⁵ Prest menar att

³ Se Prest, s. 203.

⁴ Se Prest, s. 201.

⁵ Se Rumar.

”opartiskhet” eller ”neutralitet” inte är realistiskt eller ens eftersträvansvärt att uppnå i en historiebeskrivning.⁶

1.3.2 Rättsdogmatisk metod

För att undersöka gällande rätt har jag använt rättsdogmatisk metod. Gällande rätt undersöks genom att söka svar på rättsliga problem i de allmänt accepterade källorna, det vill säga lagstiftning, rättspraxis, förarbeten och doktrin.⁷ Genom rättsdogmatisk metod har jag sökt svara på frågan om hur samers markrätt regleras i gällande rätt. Detta har jag gjort genom att söka i lagstiftning och rättspraxis.

1.3.3 Diskursanalys och diskursteori

För att undersöka HD:s förståelse av markrätt har jag använt mig av diskursanalys och diskursteori. Var gränsen går för metod och teori inom diskursanalysen är inte klar och uppdelningen är därför svår att göra. Följaktligen har jag valt att i följande del presentera diskursanalys och diskursteori tillsammans.

Genom diskursanalys kan man undersöka förståelsen av ett fenomen, i det här fallet rättigheter. Diskursanalysen är sprungen ur en idétradition där maktstrukturer undersöks. Hur förhåller sig makt till språkets konstruktion och hur strukturerar det i sin tur vår förståelse av världen?⁸ Diskursanalysens uppgift är inte att ”komma bakom” för att finna sanningen.⁹ För juristen är sanningen tämligen enkel, genom rättsdogmatisk metod undersöker man vad som är gällande rätt och därmed får svar på sin fråga – sanningen. Med en diskursanalys utgår jag från att vi inte har förmåga att förstå sanningen utanför diskursen, det vill säga den språkliga konstruktion vi har byggt upp.¹⁰

⁶ Se Prest, s. 204.

⁷ Se Kleineman, ss. 21–24.

⁸ Se Winther Jörgensen & Philips, ss. 10–11.

⁹ Se Winther Jörgensen & Philips, s. 28.

¹⁰ Se Winther Jörgensen & Philips, ss. 8–9.

Det går inte att skriva om diskursanalys utan att nämna Michel Foucault som var den som på allvar utvecklade metoden och teorin. Kunskap eller ”sanningen”, är inte en avspegling av verkligheten utan det enda som kan undersökas är diskursiva konstruktioner och olika kunskapsregimer. Foucault är av uppfattningen att diskurser är tämligen regelbundna ” [...] och sätter gränser för vad det är som ger mening.”¹¹. Genom att använda och utveckla vårt språk producerar och reproducerar vi betydelser för olika begrepp. Eftersom vi endast kan förstå och förklara vår omgivning genom språket kan det inte ses som neutralt då det är skapat av en viss person i ett visst samhälleligt sammanhang.¹² Foucault menar att diskurser är regler som är historiskt och kulturellt betingade.¹³ Kunskap produceras i diskusen och utgör ramarna för vad som är möjligt att tänka och kommunicera.¹⁴

Ansatsen i en diskursanalys blir därför inte att berätta vad som är sant utan att undersöka hur en aspekt *förstås, tolkas och används* i ett bestämt sammanhang. Eftersom språket, liksom samhälle och identitet, är flytande och föränderliga kan det aldrig fixeras fullt ut. En diskursanalys undersöker därför *hur* ”verkligheten” skapas.¹⁵

Metoden jag har använt utgår från Ernesto Laclau och Chantal Mouffes diskursteori vars utgångspunkt är att den diskursiva förståelsen av den sociala världen på grund av språkets instabilitet aldrig kan låsas fast.¹⁶ Syftet med diskursanalysen är att ” [...] kartlägga de processer där vi kämpar om hur tecknens betydelse ska fastställas och där vissa betydelsefixeringar blir så konventionaliserade att vi uppfattar dem som naturliga.”¹⁷

Till skillnad från den historierättsliga metoden har materialet styrts den diskursiva analysen. Jag har ingående studerat domskälen för att kunna vaska ut

¹¹ Se Winther Jørgensen & Philips, ss. 19–20.

¹² Se Andersen & Kaspersen, s. 139.

¹³ Se Andersen & Kaspersen, ss. 261–262.

¹⁴ Se Andersen & Kaspersen, ss. 254–257.

¹⁵ Se Winther Jørgensen & Philips, s. 40.

¹⁶ Se Winther Jørgensen & Philips, s. 13.

¹⁷ Se Winther Jørgensen & Philips, s. 32.

diskurser som har varit intressanta för analys. Som framkommer i denna uppsats analysdel hittade jag två diskurser jag har valt att betrakta. Diskurserna har analyserats genom de två diskursteoretiska begreppen ”det diskursiva fältet” och ”tillslutning”, samt i förhållande till den rättshistoriska genomgången.

Det diskursiva fältet innebär att en diskurs medför en reducering av möjligheter då den vinnande uppfattningen om vad som är sant sätter ramarna för hur området för diskursen kan förstås. Det diskursiva fältet utgörs därför av de möjligheter som diskursen utesluter. Dessa möjligheter ignoreras sedan för att skapa entydighet.¹⁸ I analysen ställer jag alltså frågan om vilka andra möjliga förståelser domstolen skulle kunnat utgå från i sin argumentation och på vilket sätt dessa knuffas undan av de, i domen, rådande diskurserna.

Tillslutning innebär att vissa ord eller begrepp inte har fått sin slutgiltiga mening fixerad och därför är mångtydiga. Syftet med diskursanalysen är att undersöka hur diskursen tar dessa ord eller begrepp och ”[...] reducerar deras mångtydighet till entydighet.”¹⁹ På så vis utgör diskursen en tillslutning av ordet eller begreppet. Tillslutningen är aldrig slutgiltig. Den kan alltid komma att ändras.²⁰

Kombinationen av diskursanalys och rättshistorisk genomgång är en bra kombination eftersom det i diskursanalysen kan vara svårt att distansera sig från sin egen objektivitet och se andra samband. Därför är ett komparativt perspektiv viktigt, i det här fallet genom att använda historien, för att kunna ifrågasätta det som framstår som självklart för mig.²¹ Det den rättshistoriska genomgången tillför diskursanalysen är alltså ett perspektiv, en alternativ sanning eller verklighet mot vilken det är möjligt att jämföra och på så vis urskilja diskurser.

¹⁸ Se Winther Jörgensen & Philips, ss. 33–34.

¹⁹ Se Winther Jörgensen & Philips, s. 34.

²⁰ Se Winther Jörgensen & Philips, s. 34.

²¹ Se Winther Jörgensen & Philips, s. 44.

1.4 Material

Till den historiska genomgången har jag främst använt mig av två historiker som är flitigt citerade när det gäller samers historia. Lundmark är ett återkommande namn i både domen för Girjas sameby mot staten och övrig litteratur som behandlar samer och deras rättsliga historia. Rumar är även han väl citerad.

Lundmark och Rumars verk har jag använt i sammanställningen av den äldre historien. Vid återgivandet av modernare skeenden har jag gått till ursprungskällorna vilka utgjorts av propositionen till den nya rennäringslagen från 1971, protokollet från 1994 som togs fram i samband med Sveriges inträde till Europeiska unionen samt två SOU:er.

I framställningen av gällande rätt har jag använt mig av lagtext i form av fiskelag (1993:787), jaktlag (1987:259, lag (1950:596) om rätt till fiske med tillhörande övergångsbestämmelser, lag (1938:274) om rätt till jakt med tillhörande övergångsbestämmelser och rennäringslag (1971:437) samt rättspraxis genom NJA 2020 s. 3.

Valet av material till diskursanalysen har föregått valet av metod. Min utgångspunkt för uppsatsen har varit att göra en analys av Girjasdomen. Domen är ett nytt avgörande från HD och kan förväntas få långtgående rättsliga efterdyningar. Domen är 71 sidor lång och jag har valt att analysera domskälen som sträcker sig över 65 sidor. I domskälen har jag analyserat punkt 42–226. Denna del av domskälen anser jag visar mest av domstolens argumentation och resonemang.

1.5 Tidigare forskning

Min undersökning rör sig mellan två olika discipliner; juridiken och samhällsvetenskapen. Nedan presenteras verk som har undersökt samers rättigheter inom både det rättsvetenskapliga fältet och det samhällsvetenskapliga.

Christina Allard, som är biträdande professor i juridik, och postdoktor Malin Brännström konstaterar, i en gemensam artikel, att domen har inneburit en betydande utveckling inom det ”samerättsliga” området.²² De understryker att det är det första målet där en liten sameby vunnit mot staten i en dom som utgår från mänskliga rättigheter, och tar hänsyn till samer som ursprungsfolk.²³

Statsvetaren Ulf Mörkenstam belyser i sin avhandling *Lapparenes privilegier* med hjälp av en diskursanalys olika föreställningar kring samiskhet hos svenska politiker och således lagstiftaren.²⁴

I artikeln *Sami right and sami challenges* har Patrik Lantto och Mörkenstam analyserat olika diskurser som de menar urskuldar en förtryckande samepolitik.²⁵

Rumar har i boken *Historien och Härjedalsdomen* visat att domen till viss del bygger på en felaktig historieskrivning.²⁶

Lundmark och Rumar har tillsammans i boken *Mark och rätt i sameland* ifrågasatt kravet på skriftlig bevisning i Härjedalsdomen. Detta krav visade sig vara omöjligt för samebyarna att uppfylla eftersom nomader sällan registrerades av myndigheter till skillnad från fastighetsägare eller bofasta.²⁷

1.6 Avgränsningar

Eftersom rättsområdet för denna uppsats är samers historiska rättigheter har jag gjort en kortare genomgång av gällande rätt än de som vanligen återfinns i rättsvetenskapliga uppsatser. På grund av för lite utrymme i uppsatsen är gällande rätt återgiven i grova drag.

²² Se Allard & Brännström, s. 429.

²³ Se Allard & Brännström, s. 430.

²⁴ Se Mörkenstam.

²⁵ Se Lantto & Mörkenstam, s. 28.

²⁶ Se Rumar.

²⁷ Se Lundmark & Rumar, ss. 170–171.

Vidare har mina val av teori och metod inneburit att uppsatsen har blivit mer framtung än vanligt. Det är något jag har ansett vara nödvändigt för att läsaren ska kunna vara tillräckligt insatt i metoden för att förstå och tillgodogöra sig analysen.

I min analys förhåller jag mig till rättens uttalanden kring vad som är gällande rätt eller hur bevisning värderas samt hur beviskrav ska placeras. I domskälen finns en längre genomgång av rättshistoria. Denna har jag valt att inte analysera eftersom det skulle kräva ett annat fokus på uppsatsen och analysen.

Jag har även valt att inte analysera domstolens förhållning till parternas talan. Det är ett spår som inte hade varit främmande för området för min uppsats eller min frågeställning, men en sådan analys anser jag hade behövt mer utrymme än denna uppsats omfattning.

1.7 Den rättsvetenskapliga relevansen

Uppsatsen har fokuserat på HD:s argumentation. Argumentation är en stor del av juristens och juridikens funktion. Det finns därför en poäng i att analysera själva argumentationen såväl som de rättskällor argumentationen bygger på. Genom diskursiv och historisk analys undersöker jag den praktiska användningen av gällande rätt. Det finns ett värde i att undersöka hur argument är uppbyggda och vilka förståelser av sanningen som ligger bakom. Hade lagen varit så pass tydlig att den inte behövt tolkas, hade vi inte behövt undersöka den. Eftersom lagen tolkas spelar således förståelsen av omvärlden roll hos de som tolkar, och därför är en analys av argumentation av rättsvetenskaplig relevans.

1.8 Etiska överväganden

I den historiska genomgången är ordet ”lapp” återkommande. Jag är medveten om att detta ord används som ett nedsättande rasistiskt uttryck. Dock är

det ett ord som har använts i lagstiftning och andra historiska källor. Jag anser att det inte finns någon förtjänst att hämta i att låtsas som att detta är ett ord som inte har använts genom att undvika det och göra en historieskrivning utan det.

1.9 Disposition

I följande delar av uppsatsen presenteras först en beskrivning av rättsutveckling och historisk beskrivning i grova drag. Denna analys är kronologiskt uppbyggd. Därefter följer en kort genomgång av gällande rätt.

På gällande rätt följer den diskursiva analysen av Girjasdomen, det vill säga HD:s avgörande i NJA 2020 s. 3. Denna del är uppdelad i fyra rubriker. Först ges en bakgrund i målet, med beskrivning av parternas inställning, underrätternas avgörande och slutligen HD:s avgörande. I de två följande delarna presenterar jag de två diskurser jag har valt att fokusera min analys på. Dessa analyser återges under rubrikerna ”Den goda lagstiftningen” och ”En friare bedömning”. Analyserna görs utifrån det teoretiska ramverk jag återgett ovan och till den rättshistoriska genomgången.

Slutligen ges en sammanställning av mina fynd under rubriken ”Slutsatser och diskussion”. I denna del diskuterar jag även mina resultat och hur mina val av metod och teori kan ha påverkat studien.

2 Historisk utveckling av samers rättigheter

Nedan presenteras en kronologisk rättshistorisk genomgång av utvecklingen av samers rättigheter.

Fram till 1650 styrdes den samiska byn av byarätten. Byarätten var en församling som bestämde över ett visst landområde eller fiskevatten under en viss säsong och utsåg den familj eller mindre släktgrupp som fick förfoga över området. Kronan (numera kallad svenska staten) tycks ha varit tämligen ointresserad av den samiska befolkningen, dock införde Gustav Vasa under mitten av 1500-talet ett skattesystem som beskattade varje enskild samisk familj. Hur landområdena fördelades inom samebyn var inte av intresse för Kronan.²⁸

Under 1600-talets andra hälft gör häradsrätten sitt intåg. Domarna baserades på samisk sedvanerätt och ”[t]roligen fungerade häradsrätten med sin samiska nämnd som en högre instans dit man kunde ’överklaga’ byarättens avgöranden.”²⁹

Från 1673 till 1696 försökte landshövdingen Johan Graan att förteckna alla lappskatteländ i en jordebok. Lappskatteländen kan jämföras med dagens samebyar. Det vill säga att det var ett område som ofta brukades av flera samiska hushåll. Det faktum att Graan ville nedteckna länden betyder enligt Lundmark att de ansågs utgöra skattejord. Skattejord till skillnad från kronjord ägdes vanligen av den som brukade den. Dock gick det mindre än tre år innan Graan i stället drog slutsatsen att den skattejord för vilken brukaren inte hade skriftlig bevisning på att vara ägare till var Kronans.³⁰

²⁸ Se Lundmark 2006, ss. 180–181.

²⁹ Se Lundmark 2006, s. 181.

³⁰ Se Lundmark 2006, s. 182.

Under 1700-talet förlorade häradsrätten sin rättsliga verkan och Kammarkollegiet underkände alla landshövdingar som bedömde att det fanns en skattemannarätt till lappskatteländen.³¹ Efter häradsrätternas avlägsnande från hanteringen av lappskatteländen var det från Kronans håll slutdiskuterat kring samiskt markägande.³²

Till skillnad från den markrättighetsutveckling som skett för samerna fick de skattebetalande bönderna under slutet av 1700-talet en modern äganderätt till den jord de brukat och beskattats för.³³

Under 1600- och 1700-talet hade samerna alltså haft förhållandevis stark rätt till marken de brukade. Under 1800-talet fullföljdes dock de försämringar som påbörjats under 1700-talet. Eftersom häradsrätten lagts ner tog länsstyrelsen över. Detta ledde till viss oreda då det inte sattes upp en skarp gräns mellan renskötare och nybyggare. Renskötare kunde komma att få betala nybyggarskatt trots att de inte ägnade sig åt sådana näringar. Det var även sparsamt lagstiftat kring hur länsstyrelsen skulle förhålla sig till lappskatteländen och i slutet av 1800-talet lades förslag fram på att helt avskaffa lappskatteländen.³⁴ Lappskatteländen avskaffades i början av 1900-talet och försvann därmed ur det officiella källmaterialet.³⁵

Under 1800-talets andra hälft intensifierades alltså processen att dela upp marken upp i norr mellan nybyggare och Kronan. Processen har kommit att kallas avvitrningen. Det var samtidigt starkt uppmuntrat från Kronans håll att som bonde bosätta sig upp i norr och bruka marken. Denna process legitimerades genom att hävda att den samiska kulturen var underlägsen den svenska. Trots denna kampanj ansåg Kronan att det var viktigt att den samiska befolkningen kunde finnas kvar.³⁶

³¹ Se Lundmark 2006, ss. 183–184.

³² Se Lundmark 2006, s. 184.

³³ Se Lundmark 2006, s. 184.

³⁴ Se Lundmark 2006, ss. 184–186.

³⁵ Se Lundmark 2006, ss. 186–187.

³⁶ Se Lundmark 2008, ss. 98–103.

Samisk kultur och levnadssätt hade sedan länge intresserat forskare och historiker. Vid 1800-talets slut ansågs samerna vara ett ursprungsfolk, men föreställningen kring samer och samiskhet byggde i stort på sagor och myter.³⁷ Samtidigt började rasbiologiska idéer få fäste och kom att utgöra ett avsevärt underlag för forskningen och föreställningarna om den samiska ursprungsbefolkningen.³⁸ Rasbiologins fader, Herman Lundborg, menade att hans forskning visade att samerna som ras omöjlig kunde överleva utan rennäringen.³⁹

Det har genom historien ansetts finnas ett behov av att skydda rennäringen. I samband med avvitrningen togs en lagstiftning fram för att trygga samers rätt att låta renar beta på det som kom att bli Kronans marker, den så kallade renbetesrätten. Lagstiftningen möjliggjorde rennäringens fortsatta överlevnad samtidigt som samernas markrätt fråntogs dem.⁴⁰ Även odlingsgränsen, som innebär en gräns dragen genom marken uppe i norr där marken ovanför gränsen prioriteras för rennäring och marken nedanför till annan näring, är ett sådant skydd framtaget för rennäringen.⁴¹

Idag regleras renbetesätten, och alltså en del av samers rätt till mark, i rennäringslagen (1971:437), RNL. I förarbetena till lagen återkommer diskussionen om behovet av en skyddande lagstiftning för rennäringen som en samisk näring. Framför allt anses behovet bestå i att rennäringen har svårt att klara sig på marknaden i förhållande till andra näringar och att det har skett en exploatering av fjällvärlden som inte kunde förutspås inför tidigare gällande rennäringsslag från 1929.⁴²

I rennäringsslagen ges renskötare rätt att låta sina renar beta på både privat och statligt ägd mark om marken bevisligen har brukats av samer under en längre tid, genom urminnes hävd.⁴³ Detta krav på bevis har kritiserats av Lundmark

³⁷ Se Lundmark 2008, ss. 141–142.

³⁸ Se Lundmark 2008, s. 145.

³⁹ Se Lundmark 2008, ss. 141–145.

⁴⁰ Se Lundmark 2008, ss. 98–103.

⁴¹ Se Lundmark 2006, ss. 135–136.

⁴² Se Prop. 1971:51, s. 123.

⁴³ Se 1 och 3 §§ RNL.

och Rumar eftersom renskötande samer levde som nomader och därför inte registrerades i samma utsträckning som bofasta eller markägare.⁴⁴

Internationella arbetsorganisationen, ILO, tog 1989 fram en konvention som syftade till att stärka ursprungsfolks rätt till den mark de ursprungligen brukat, *ILO nr. 169 Indigenous and Tribal Peoples Convention*. Konventionen har ännu inte ratificerats av Sverige eftersom den ansågs innebära för stort avkall på statens förfoganderätt över den mark samer traditionellt har brukat och som de enligt konventionen har rätt till.⁴⁵

Som framgår av ovanstående har rennäringen ansetts, och anses fortfarande, vara en viktig del i samernas rätt till mark. När Sverige anslöt sig till den Europeiska unionen 1994 beviljades ett undantag från näringsfriheten till förmån för renskötande samer. Den samiska ursprungsbefolkningen har med undantaget en ensamrätt på rennäring i EU. I *Protokoll 3 om det samiska folket* ges först ett erkännande från EU av samerna som den enda ursprungsbefolkningen i Europa. Protokollet lyfter att renskötseln är en viktig beståndsdel och behövs för att Sverige som stat ska ha möjlighet att skydda samers kultur och levnadssätt.⁴⁶ Undantaget från artikel 7 i Romfördraget baseras på den allmänna principen om diskrimineringsförbud på grund av nationalitetsskäl.⁴⁷

Sammanfattningsvis har avvitrningen inneburit en successiv undanträngning av samers rätt till den mark de traditionellt har brukat. Undanträngningen har ackompanjerats av skyddande lagstiftning för att bevara rennäringen och i längden samers kultur och levnadssätt. Dock har skyddsviljan inte sträckt sig långt nog att vilja ratificera ILO 169.

⁴⁴ Se Lundmark & Rumar 2008, ss. 170–171.

⁴⁵ Se SOU 1999:25, ss. 19 och 119.

⁴⁶ Se EGT C 241, s. 352.

⁴⁷ Se SOU 1962:15, s. 126.

3 Gällande rätt

Det jag menar med markrätt är inte nödvändigtvis ägande utan rätt att bruka och bestämma över mark. I följande del har jag med breda penseldrag redogjort för gällande rätt, det vill säga hur dagens lagstiftning reglerar samers möjlighet att bruka marken och hur deras bestämmanderätt över den ser ut.

I RNL regleras vilka i områden renskötsel får bedrivas, 3 § RNL. Dessa områden tilldelas samebyar, 6 § RNL. En sameby kan ses som en juridisk person som kan förvärva och åta sig skyldigheter, 10 § RNL. Samebyns ändamål är att för medlemmarnas gemensamma bästa ombesörja renskötseln inom byns betesområde, 9 § RNL. För att kunna vara medlem i en sameby måste personen vara same och delta eller ha deltagit i renskötsel inom byns betesområde, 11 § RNL. Med same avses den som är av samisk härkomst, 1 § RNL.

Den som är medlem i en sameby får fiska och jaga på utmark som är betesområden, när renskötsel är tillåten där, 25 § RNL. En sameby eller en medlem i en sameby har inte möjlighet att upplåta rättighet som ingår i renskötselrätten, 31 § 1 stycket RNL. Dock kan en sameby till en tidigare medlem upplåta avgiftsfri jakt- eller fiskerätt, 31 § 2 stycket RNL.

Generell jakträtt regleras i 10–35 §§ Jaktlagen (1987:259). Jakträtt hör till fastighetsägaren och, vid jordbruksarrende, arrendatorn, 10 § jaktlagen. Enligt den äldre jaktlagstiftningen kan jakträtt uppkomma till följd av urminnes hävd, 8 § lag (1938:274) om rätt till jakt. Denna bestämmelse återfinns inte i nu gällande jaktlag men enligt övergångsbestämmelserna är jakträtt som förvärvats genom urminnes hävd fortfarande giltig.⁴⁸

Generell fiskerätt, eller rätten till fiske, regleras i fiskelagen (1993:787). I enskilt vatten, det vill säga vatten som inte är allmänt, finns det särskilda be-

⁴⁸ Se Övergångsbestämmelserna 1980:895 och 1984:378.

stämmelser i 9 och 16 §§ fiskelagen. Fiskerätt kunde enligt den äldre fiskelagen förvärfvas genom urminnes hävd, 5 § lag (1950:596) om rätt till fiske. Enligt övergångsbestämmelserna gäller denna rätt fortsatt.⁴⁹

I prejudikat från 2020 s. 3 (Girjasdomen) har HD förtydligat att rätten att få upplåta jakt- och fiske kan förvärfvas genom urminnes hävd i förhållande till de äldre fiske- och jaktlagarna.⁵⁰

⁴⁹ Se Övergångsbestämmelserna 1984:371, 1985:935, 1986:263, 1990:89 och 1991:861.

⁵⁰ Se NJA 2020 s. 3, domskälen, p. 227.

4 Girjasdomen

I följande avsnitt presenteras Girjasdomens grunder och avgörande. Under diskursanalysen besvarar jag min frågeställning om vilka diskurser kring samiska markrättigheter som HD bygger sin argumentation på. I analysen besvarar jag även huvudfrågeställningen om förhållandet mellan domstolens argumentation och den historiska förståelsen av samers rättigheter.

4.1 Domen

2009 väckte Girjas sameby talan mot staten i det som har kommit att kallas Girjasdomen. Girjas sameby yrkade på att endast den hade rätt att besluta kring jakt- och fiske på samebyns område, samt att den inte behövde inhämta samtycke från svenska staten.⁵¹ Staten yrkade på att domstolen skulle ogilla Girjas samebys talan i dess helhet.⁵² Tingsrätten biföll samebyns talan i dess helhet.

Tingsrättens dom överklagades till hovrätten. Hovrätten bedömde att samebyn hade bättre rätt till att besluta om jakt- och fiskerättigheter men att den ändå behövde inhämta statens samtycke.

Hovrättens dom överklagades till HD och domen kom i februari 2020. I domen bedömer domstolen att det enligt RNL inte kan anses ha etablerats en ensamrätt i förhållande till staten att upplåta jakt och fiske på samebyns område. Dock menar domstolen att Girjas sameby har förvärvat sådan rätt genom urminnes hävd.⁵³ HD biföll således samebyns förstahandsyrkande.

⁵¹ Se NJA 2020 s. 3, yrkanden i Högsta domstol, s. 4.

⁵² Se NJA 2020 s. 3, yrkanden i Högsta domstol, s. 5.

⁵³ Se NJA 2020 s. 3, domskälen, p. 227.

4.2 Diskursanalys

Vid genomläsningen av HD:s domskäl stod två diskurser tydligt ut. Den första av diskurserna som presenteras här nedan kallar jag för ”behovet av en friare bedömning”. Den andra har jag valt att kalla ”den goda lagstiftningen”. De båda diskurserna utgör betydande byggstenar för HD:s argumentation inför sitt domslut.

4.2.1 Behovet av en friare bedömning

I följande avsnitt presenterar jag det som HD kallar för en ”friare bedömning”⁵⁴. Denna friare bedömning är genomgående genom domskälen trots att den inte varje gång benämns som en friare bedömning.

Bevisbörda och beviskrav

Den friare bedömningen syns tydligt när rätten diskuterar bevisbörda och beviskrav. Här har skett ett skifte inom rättens syn på hur höga beviskrav som kan ställas när det gäller bevis för urminnes hävd. Domar har tidigare fått mycket kritik eftersom man inte tagit hänsyn till det faktum att samer under medeltiden och framåt inte ägnade sig åt bokföring. Denna kritik stammar, som jag skrivit om ovan, från det faktum att icke bofasta samer inte skriftligt har dokumenterat sitt brukande av marken. Det var bofasta och markägare som registrerades av myndigheterna.⁵⁵

Trots denna tidigare syn på skriftliga beviskrav på samebyn att bevisa hur mark brukats av samer anser HD i domskälen att det krävs en viss bevislättnad för Girjas sameby eftersom ”[...] det är tydligt att staten genom historien har haft avsevärt större möjligheter att dokumentera äldre förhållanden.”⁵⁶. Domstolen skriver vidare att beviskraven ska anpassas eftersom det råder särskilda

⁵⁴ Se NJA 2020 s. 3, domskälen p. 191.

⁵⁵ Se Lundmark 2008, ss. 170–171.

⁵⁶ Se NJA 2020 s. 3, domskälen p. 162.

omständigheter. Därför anser domstolen sig kunna tillåta vissa ofullständigheter i utredningen och att dessa kan fyllas ut med rimliga antaganden. Domstolen ställer inte heller några krav på redovisning för hur rättigheter har upparbetats för enskilda sameer. Inte heller anser sig domstolen kunna kräva att samebyn ska precisera hur de upparbetade rättigheterna gått i arv till följande generationer.⁵⁷

Domstolen menar att det finns anledning att utgå från att det kan ha funnits en benägenhet hos administrativa myndigheter att tolka ett oklart rättsläge till statens fördel, därför kan material från sådana myndigheter inte förutsättas ge en rättvisande bild av rättsutvecklingen. Enligt HD krävs det därför en viss försiktighet vid bedömningen av materialet.⁵⁸

Precis som Lundmark tar upp angående landshövding Graan som under slutet av 1600-talet gick från att betrakta lappskatteländen som skattejord och i stället kräva skriftliga bevis på ägande⁵⁹ menar domstolen att det kan ha funnits olika agendor bakom myndigheters rapportering.

Folkrättsliga principer och bestämmelser

Utöver behovet av en friare bedömning kopplad till beviskrav och placering av bevisbörda, har HD i förhållande till internationella åtaganden gjort en bedömning som kan förväntas få stora konsekvenser.

HD undersöker i domskälen 1 kap. 2 § sjätte stycket regeringsformen, RF, och ”[...] vissa folkrättsliga principer om urfolks rättigheter.”⁶⁰. Eftersom det samiska folkets möjligheter att behålla och utveckla ett eget kultur- och samfundsliv enligt RF ska främjas menar domstolen att bestämmelsen ger en viss vägledning vid tillämpningen av lagar.⁶¹

⁵⁷ Se NJA 2020 s. 3, domskälen p. 163.

⁵⁸ Se NJA 2020 s. 3, domskälen p. 164.

⁵⁹ Se Lundmark 2006, s. 182.

⁶⁰ Se NJA 2020 s. 3, domskälen, p. 91.

⁶¹ Se NJA 2020 s. 3, domskälen, p. 92.

Samernas intresse av att kunna vidmakthålla sin kultur, däribland renskötseln, ska vid en sådan avvägning tillmätas särskild vikt. Det är framför allt i sådana avvägningssituationer som en bestämmelse av detta slag kan få betydelse.⁶²

Det sista exemplet på domstolens friare bedömning avser 2 kap. 12 § RF samt artikel 14 i Europakonventionen för mänskliga rättigheter. Domstolen lyfter att den äldre renbeteslagen tilldelade länsstyrelsen rollen som legal ställföreträdare för samebyn. Denna roll ska ha lagts på länsstyrelsen då samer vid denna tid, 1800-talets slut, inte ansågs ha förmåga att förvalta rättigheterna kring jakt och fiske. Domstolen menar att en sådan bestämmelse strider mot förbudet mot diskriminering som återfinns både i 2 kap. 12 § RF och artikel 14 i EKMR.⁶³

Effekten av den friare bedömningen blir att HD använder rättskällorna på nya sätt.

Sammanfattning

Den friare bedömningen har inneburit ett skifte från tidigare synsätt där domstolen inte tagit hänsyn till den samlade historiska forskningen som visar att samer inte har blivit dokumenterade på samma sätt som bofasta och markägare och därför inte har haft samma tillgång till skriftlig bevisning. Domstolen håller fortfarande fast vid den äldre lagstiftningens auktoritet, men verkar ändå välja mer fritt i vilka av de auktoritativa källorna som de ska ta hänsyn till.

⁶² Se NJA 2020 s. 3, domskälen, p. 92.

⁶³ Se NJA 2020 s. 3, domskälen p. 96.

4.2.2 Den goda lagstiftningen

I följande avsnitt presenterar jag HD:s syn på tidigare lagstiftning som hänsynstagande till samer och samiska näringar. Denna syn på lagstiftningen som skydd för samer, som god, återkommer kontinuerligt genom domskälen.

Samernas behov av skyddslagstiftning

HD konstaterar i sin genomgång av den historiska utvecklingen att det i förarbeten inför den äldre rennäringslagen ges uttryck för en nedvärderande syn på samisk kultur och näring.⁶⁴ Det har inte skrivits mycket mer i domen om denna nedvärderande syn på samer. Historiemässigt har denna syn fått stort utrymme. Som jag har gått igenom ovan i den historiska beskrivningen av samers rättsliga ställning växte en rasbiologisk diskurs fram med samer som renskötare och som ett skyddsobjekt på grund av att hen var rasbiologiskt underlägsen.⁶⁵

Efter att HD tydliggjort att det i tidigare förarbeten till RNL finns en nedvärderande syn konstaterar man att det ändå har funnits en strävan att skydda samer och samers rennäring, det återfinns i proposition och utskottsutlåtanden.⁶⁶

Domstolen skriver att häradsrätterna kunde ingripa när någon överträdde de samiska rättigheterna.⁶⁷ Vidare menar domstolen att det fanns en föreställning om att nybyggarna inte skulle ägna sig för mycket åt jakt och fiske eftersom det var näringar som tillföll samerna.⁶⁸

Att betrakta samer som ett skyddsobjekt är inte främmande för den historiska lagstiftningen. Det som osynliggörs när domstolen skriver att lagstiftningen har skyddat samiska intressen är varför dessa lagar behövdes från början. Här

⁶⁴ Se NJA 2020 s. 3, domskälen p. 56.

⁶⁵ Se Lundmark, 2008, ss. 141–145.

⁶⁶ Se NJA 2020 s. 3, domskälen p. 56.

⁶⁷ Se NJA 2002 s. 3, domskälen p. 193.

⁶⁸ Se NJA 2002 s. 3, domskälen p. 196.

blir det diskursiva fältet tydligt. Förståelsen av lagstiftningen som god innebär en reducering av alternativa möjligheter. Detta till skillnad från att skriva om lagstiftningen som ett sätt att undvika protester från samerna, eller ett försöka att gottgöra för allt svårare villkor för samisk kultur och näringar. I takt med avvitringsens intensifierande såg Kronan att det krävdes skyddande lagstiftning för samernas fortlevnad.⁶⁹ Dessa möjligheter ignoreras i domskälen och det skapas en entydighet⁷⁰; lagstiftningen var god. För att lagstiftningen ska kunna vara god måste det finnas en mottagare av godheten. I denna diskurs blir samens det skyddsobjekt den goda lagstiftningen ska värna om. Det sker en tillslutning kring förståelsen av samens som skyddsobjekt i förhållande till diskursen kring den goda lagstiftningen.

Förklaringar till de inskränkningar som skett i samers markrätt

Domstolen skriver att det under 1700-talet utvecklades en rätt för enskilda samer att råda över jakt- och fiskerätt inom "sina" områden, eftersom detta gjorts utan protester från Kronan. En sedvänja för samer att bestämma över jakt och fiske hade helt enkelt utvecklats.⁷¹ Denna utvecklade rätt anser domstolen inte vara utsläckt, trots den försvagning i samers markrättigheter som man senare kunde se. Försvagningen har enligt domstolen inte varit tillräckligt tydlig eller definitiv för att kunna utsläcka den rätt som utvecklades på 1700-talet.⁷²

Domstolen skriver att en same fick acceptera att rätt att utnyttja en del av marken genom skatteläggning kunde komma till stånd för nybyggare. Dock skriver HD att detta inte var särskilt vanligt och att samens samtycke ofta krävdes.⁷³

⁶⁹ Se Lundmark 2008, ss. 98–103.

⁷⁰ Se Winther Jörgensen & Philips, ss. 33–34.

⁷¹ Se NJA 2020 s. 3, domskälen p. 205.

⁷² Se NJA 2020 s. 3, domskälen p. 224.

⁷³ Se NJA 2020 s. 3, domskälen p. 200.

De stora inskränkningar i samers markrättigheter som gjordes under 1800-talet anser inte HD ha fått några påtagliga effekter för markrätten i området.⁷⁴

Det är uppenbart att lagstiftningen som god är en föreställning som inte delas av alla. Lundmark och Rumar pekar snarare ut att den har varit orättvis.⁷⁵ De två diskurserna rör sig inom olika fält. Utpekandet av lagstiftningen som god tillsluter även möjligheten att på andra sätt prata om anledningen till att lagstiftningen infördes. När domstolen slätar över inskränkningarna som gjorts i samers rättigheter bygger de vidare på förståelsen av att lagstiftningen ändå har haft som syfte att vara god. I tillslutningen av förståelsen av den äldre lagstiftningen utesluts andra möjliga diskurser och mångtydigheten i lagstiftningen blir enkel.⁷⁶

Sammanfattning

Diskursen om den goda lagstiftningen är inte på något vis ny. Samer har länge omskrivits som skyddsobjekt och därför ansetts behöva skyddande lagstiftning. Denna förståelse av lagen bidrar till att osynliggöra andra anledningar till lagstiftningens uppkomst.

⁷⁴ Se NJA 2020 s. 3, domskälen p. 212.

⁷⁵ Jfr. Lundmark 2008, Lundmark 2006, Lundmark & Rumar och Rumar.

⁷⁶ Se Winther Jörgensen & Philips, s. 34.

5 Slutsatser och diskussion

Syftet med denna uppsats har varit att undersöka utvecklingen av samers rättigheter och se hur den så kallade Girjasdomen förhåller sig till den historiska utvecklingen. Detta syfte har jag besvarat genom fyra olika frågor.

När det gäller den första delfrågan om hur samers rättigheter historiskt har utvecklats i förhållande till markrätt konstaterar jag att avvitrningen innebar en successiv undanträngning av samers rätt till att bruka marken. Denna undanträngning har i sin tur åtföljts av skyddande lagstiftning för att bevara rennäringen och i längden samers kultur och levnadssätt.

Som svar på den andra underfrågan om gällande rätt har jag i grova drag redogjort för RNL, nya och gamla fiskelagen samt nya och gamla jaktlagen och hur dessa reglerar samers markrätt idag.

Den tredje underfrågan om vilka diskurser HD bygger sin argumentation på har besvarats genom att jag lyft diskurserna ”en friare bedömning” och ”den goda lagstiftningen”.

I samma avsnitt har jag även svarat på uppsatsens huvudfråga; hur förhåller sig domstolens argumentation till historieskrivningen? Denna besvaras med att den friare bedömningen har inneburit ett skifte från tidigare avgöranden där domstolen inte tagit hänsyn till den samlade historiska forskningen som visar att samer inte har blivit dokumenterade på samma villkor som bofasta och markägare och därför inte har haft samma tillgång till skriftlig bevisning. Domstolen håller fortfarande fast vid den äldre lagstiftningens auktoritet, men verkar ändå välja mer fritt bland de auktoritativa källorna som de har att förhålla sig till. Vidare är den goda lagstiftningen som diskurs inte på något vis ny. Samer har länge omskrivits som skyddsobjekt och därför ansetts behöva skyddande lagstiftning. Det denna förståelse av lagen gör är att osynliggöra andra anledningar till lagstiftningens uppkomst. Diskurserna i domen synliggör den, kanske, största diskursen, den som inte nämns, den som förklarar varför dessa konflikter över huvud taget uppstår.

Det vanskliga med en kvalitativ metod, som diskursanalysen, är att jag som undersökare ständigt är närvarande. De diskurser jag läser och som står ut för mig beror till viss del på mig själv och vilka tidigare erfarenheter jag besitter. Det betyder inte att de diskurser jag funnit inte finns i domskälen men vilka diskurser missar jag och hur påverkar det förståelsen av HD:s argumentation?

Jag vill avsluta med några ord om rätt och rättvisa. Vi undersöker den svenska rätten, men rätt och rättvisa är inte synonymmer. Det som utgör samers rättigheter är baserat på den koloniserande svenska statens lagar, inte samernas. Det finns därför en tydlig skillnad mellan den rättsdogmatiska förståelsen av vad som är gällande rätt och andra förståelser av vad som är rättvist. Förståelser som kan beakta faktorer som lagstiftaren inte har velat eller kunnat ta hänsyn till. Med anledning av HD:s avgörande i NJA 2020 s. 3 kan frågan ställas om rätt äntligen har blivit rätt.

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

Propositioner

Proposition 1971:51

Kungliga Maj:ts proposition med
förslag till rennärlingslag, mm.

Statens offentliga utredningar

SOU 1962:15. *Den allmänna näringslagstiftningen: förslag.*

SOU 1999:25. Kulturdepartementet. *Samerna - ett ursprungsfolk i Sverige.
Frågan om Sveriges anslutning till ILO:s konvention nr 169.*

Rättsfall

NJA 2020 s. 3 (Girjasdomen).

EU-dokument

EGT C 241. Akt om villkoren för Konungariket Norges, Republiken Österrikes, Republiken Finlands och Konungariket Sveriges anslutning till de fördrag som ligger till grund för Europeiska unionen och om anpassning av fördragen - Protokoll 3 om det samiska folket. EGT C 241, 29.8.1994, s. 352.

Litteratur

Andersen, Heine & Kaspersen, Lars Bo. *Klassisk och modern samhällsteori*. Polen: Pozkal, 2007.

Allard, Christina & Brännström, Malin. Girjas sameby mot staten: En analys av Girjasdomen. *Svensk juristtidning*. 2020: ss. 429-452.

Kleineman, Jan. Rättsdogmatisk metod. I *Juridisk metodlära*, Maria Nääv och Mauro Zamboni (red.), ss. 21–46. Lund: Studentlitteratur AB, 2018.

Lantto, Patrik & Mörkenstam, Ulf (2008). Sami rights and Sami challenges: the modernization process and the Swedish Sami movement, 1886- 2006. *Scandinavian journal of history* (Print). 2008(33):1, ss. 26–51.

Lundmark, Lennart. *Samernas skatteland*. Stockholm: Rönnells antikvariat AB, 2006.

Lundmark, Lennart. *Stulet land: Svensk makt på samisk mark*. Stockholm: Ordfront, 2008.

Lundmark, Lennart & Rumar, Lars. *Mark och rätt i sameland*. Stockholm: Institutet för rättshistorisk forskning, 2008.

Mörkenstam, Ulf. *Om "Lapparnes privilegier": Föreställningar om samiskhet i svensk samepolitik 1883–1997*. Statsvetenskapliga institutionen, Univ., Stockholm, 1999.

Prest, Wilfred. "Making Legal History: Approaches and Methodologies". I *Lay legal history*, A. Musson och C. Stebbings (Red.), (ss. 196-214). Cambridge: Cambridge University Press, 2012.

Rumar, Lars. *Historien och Härjedalsdomen: en kritisk analys*. Umeå: Print & media, 2014.

Winther Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise. *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur, 2000.

Elektroniska källor

Sametinget. Rennäringen i Sverige. *Sametinget*. 2023. https://www.sametinget.se/rennaring_sverige#:~:text=Det%20finns%20cirka%204%20600,kategori%20F%20i%20v%C3%A5r%20statistik (Hämtad: 2023.01.03).